

KRÓNIKA

HEREPEI JÁNOS 75 ÉVES

Kevesen tudják, hogy Szegeden él a kolozsvári születésű Herepei János nyugalmazott múzeumigazgató, a magyar XVII. század egyik legkitűnőbb ismerője. Egy Tolna megyei falucskából került a Tisza mellé: Kajdacsról, ahová pedig — nyugalmába vonulván — a szekszárdi múzeum éléről távozott, miután ott megszervezte az áttelepült székelység múzeumát. Megelőzően a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum direktora volt, s a huszas évek közepétől kezdve ismert és kitűnően megbecsült személyisége a magyar tudományos életnek. Sokoldalú tudós: író, történész, régész, etnográfus, nyelvész, művészettörténész, bár elsősorban az egyháztörténet s az irodalomtörténet terén elért gazdag eredményei ismertek. A magyar XVII. század művelődéstörténete — mindenekelőtt a kelet-magyarországi és az erdélyi területek vonatkozásában — Herepei János cikkeiben és könyveiben enciklopédikus gazdagsággal tárul elénk; a kutató nem mozulhat e tanulmányok ismerete nélkül, Heltai Gáspár, Skaricza Máté, Szenczi Molnár Albert, Apáczai Csere János, Tolnai Dali János, Szalárdi János, Tótfalusi Kis Miklós, Bod Péter, Hermányi Dienes József életútját és munkásságát, Bethlen Gábor és a Rákócziak művelődéspolitikai tevékenységét — hogy csak néhány nevet és témát említsünk példaként — már rég nem lehet tanulmányozni Herepei János munkásságának ismerete nélkül. Most pedig, hogy 1965-ben elhagyta a sajtót Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez c. tanulmánygyűjteményének I. kötete, a régi magyar művelődésre vonatkozó legfontosabb kézikönyvek sorát gazdagította rendkívül értékes darabbal. Keserű Bálint — a kötet szerkesztője — a megmondhatója annak: hányan keresték és keresik e könyvet, írók és tudósok egyforma érdeklődéssel. És hány ilyen kötet anyaga rejtezik még Herepei János tékaiban! Az Adattár 1200 lapos folytatása például s a másfél ezer lapnyi terjedelmű Régi temetők, sírkövek és halottaskönyvek stb.

A nagy tudós katedra nélkül is nevelő. De Herepei Jánosnak nemcsak tudományos publikációból sugárzik a jellem és a kutató kitartás példázó ereje: személyes emberi cselekedetei sem szűkülökölnek e vonásokkal. Akik sokáig csak tanulmány számba menő leveleiből ismertük, s majd valóságosan is tanúi lehettünk tanításainak, most az ádumnus szeretetével köszöntjük praeceptorunkat: aki, ha jól meggondoljuk, a lényeg tekintve tudományos fokozat nélkül is fő professzor, miként Szenczi Molnár Albert is az volt. Ezt egyébként legutóbb éppen Herepei János derítette ki jeles szoltárfordítónkról, s nálam senki nem hiszi jobban cikkének érveléseit, hisz soha nem tudtam eltávoztatni gyanúmat — s most írásba is adom —: annyi minden intimitást tud e nagy előd-ről, hogy talán személyesen is ismerte volt...

K. S. I.

NEMZETKÖZI TALÁLKOZÁS AZ IFJÚSÁG PROBLÉMÁIRÓL

Nemzetközi, marxista pedagógiai symposionon vett részt a közel-núltban két szegedi tudós: Drien Károly, a Tanárképző Főiskola tanszékvezető docense, és Zentai Károly dr. főiskolai docens. A magyar kutatókat az NDK Minisztertanácsa mellett működő Ifjúságkutató Intézet, az Amt für Jugendfragen hívta meg több napos tanácskozásra, Lipcsébe.

Az intézet irányításával a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország és az NDK pedagógusai nemzetközi felmérést végeznek — úttörő jelleggel — a szocialista országok ifjúságának világnézeti, etikai, esztétikai szemléletével érdeklődési köre jellegzetességeivel összefüggésben. E vizsgálat elsősorban azonos szövegű kérdőívek értékelésével, összegezésével, feldolgozásával történik. A feltett kérdések magukban foglalják az emberi tudatvilág minden lényeges területét. A nemzetközi méretű vizsgálatot 14–18 éves általános iskolai és középiskolai diákok sok tízezreinek bevonásával hajtják végre. A symposionon résztvevő tudósok elhatározták, hogy jövőre Moszkvában ülnek össze tapasztalataik tovább-bővítésére.

A lipcsei találkozáson Drien Károly előadásában elsősorban azt hangsúlyozta, hogy a felmerés nyomán csak úgy vonhatók le elfogadható konklúziók, ha — főként a bizalmas jellegű kérdésekkel kapcsolatban — a kérdező és kérdezett, a pedagógus és a diáklátal közötti kapcsolat jellege a legmegfelelőbben biztosítja az őszinte, „szuggerálásmentes”, tehát valóban objektív válaszokat. Zentai Károly arra mutatott rá a tanácskozás során, hogy az ún. „mikroközösségek” (pl. osztályközösség) sajátos hatását feltétlenül figyelembe kell venni a kapott válaszok értékelésénél.

— rend —

JUBILÁL A KECSKEMÉTI KATONA JÓZSEF TÁRSASÁG

Horváth Döme már a múlt század hetvenes éveiben szorgalmazta egy első-sorban Katona József emlékéét ápoló és a közműveltséget terjesztő társulat szervezését. Számátalan ülésezés, tervezgetés után 1891. március 8-án Dékány István tanár elnöklétével csakugyan megtartották az alakuló gyűlést. Kellően hivatalos és ünnepélyesen „emelkedett” beszédben meghatározták a célt is, a leendő egyesület tevékenységének körét. „...nagy hazánkfia emlékéét terjesztésé s egyszersmind szellemét is: a szép, jó, igaz és nemes szeretetét, anyagelvi társadalmi életünkben, Ily kör megalakítását önmagunk s városunk tisztessége s jó hírnevének fenntartása egyformán követeik.”

Mi sem bizonyítja jobban Dékány szavainak igazát, mint az, hogy a mostani vezetőség színvonalas ünnepségsorozattal emlékezhet a Társaság háromnegyedszázados tevékenységére. Van mivel büszkélkedniük! Már 1901-ben elhatározták, hogy hetente egy előadást tartanak „az ismeretnek, a tudásnak, a közművelődés kincseinek a legszegényebbek kunyhóiba való bevitelére.” Igen értékes a Kör tagjainak helytörténeti munkássága. Körültekintően, s a drámaíróra vonatkozó ismereteket lényegesen gazdagítva ünnepelték Katona születésének századik évfordulóját. A harmincas években a kor legjobb írói tisztelték meg közreműködésükkel a Társulat rendezvényeit. Többször járt itt Mórícz Zsigmond, hogy „clajat töltsön mácseséba”; Németh László, Illyés Gyula, Sárközi György, Móra Ferenc, Szabó Pál és sokan mások.

A nagy múltú közművelődési, irodalmi egyesület vezetősége reméli, hogy átmeneti visszaesés, átértékelés után rövidesen ismét a szép hagyományokhoz méltóan tevékenykedik. A tervek mindenestre biztatóak. Néhány héten belül elköltözik a körzeti orvosi rendelő a nagy magyar drámaíró szülőházából, és berendezhetik a múzeumot. November 19-én, Katona József születésének 175. évfordulójára emlékeznek. Ekkor Kecskemétre hívják a bőrnunkások szakszervezete által 1941-ben rendezett, antifasiszta megmozdulássá váló előadás néhány főszereplőjét is. E napon nyílik meg a színházban a Társaság történetét bemutató kiállítás. Rövidesen megjelenik az egyesület évkönyve is.

A programban tanyai irodalmi estek, felolvasó délutánok, esztétikai viták rendezése, újvidéki, szegedi és pécsi írók szerepelése is szerepel.

H. N.

EGY ÚJ PETŐFI MÚZEUM

Petőfi Sándor emlékmúzeumot avattak július 31-én a Segesvártól alig öt kilométerre levő Albesti községben, azon a helyen, ahol a szabadságharc tanosa — 117 évvel ezelőtt — hősi halált halt.

A múzeumban — amelyet Petőfi Sándor mellszobra és olajportréja ékesít — ott találjuk a költő kéziratait, műveinek régi és új kiadásait, valamint azoknak román fordításait, olyan neves román poéták művészi áttitítésében, mint például Stefan Octavian Iosif, Octavian Goga és Eugen Jebeleanu.

Ott látható még a Segesvár körüli harcoknak, és a csatamezőn Petőfi által bejárt únak térképe — az 1848–49-es forradalomban használt harci fegyverek —, egy ugyancsak ekkori ágyú kicsinyített mása, továbbá azon magyar és román jobbagyok névsora, akik annak idején megtagadták a hűbéri kötelezettségek teljesítését. E dokumentumok harmonikusan érzékelítik az 1848–49-es forradalom létkörét, valamint a magyar és román forradalmi erők testvéri összefogását — amelyért Petőfi oly fáradhatatlanul küzdött, és aminek oly ékes szószólója volt Nicolae Bălcescu, Avran Iancu, Timotei Cipariu, Alexandru Popu-Ilarian. Portréik itt láthatók. A Simion Bărnuțiu erdélyi forradalmi vezetőtől származó kéziratokat is kiállították, csak úgy, mint a korabeli „Expatriatul” („A kivándorolt”), „Foae pentru minte, inimă și literatură” („Az ész, szív és irodalom lapja”) című újságokat, melyeknek hasábjain Petőfi kor- és eszmétszései: Vasile Alecsandri, Andrei Mureșanu és Cezar Boliaac költők szálltak síkra a forradalom és a magyar–román egység diadalra vitelért.

D. L.

40 FEGYELMEZETT LÁTOMÁS

Dér István. Róla van szó. Pontosan — a kiállításáról. Első önálló tárlatát két szempontból is jelentősnek tartom. Először: mert egy valóban eredeti tehetséget következetes önképzéssel fejlesztő, gazdagító fiatal művész igényes és szuggesztív megnyilatkozása. Másodsor: mert a művész, mint Szeged képzőművész társadalmának tagja, egyik letéteményese a város képzőművészeti élete mostani lendületes bontakozásának.

Az első kritikák a tárlatról már régebben megjelentek e folyóiratban is. Hiszen Szeged előtt ez az anyag már megmértetett — Hódmezővásárhely és Gyula tárlatátogató közönségének szemével. Csak most, a sikeres vásárhelyi és gyulai bemutatkozás után került sor erre a szegedire.

A sorrend elgondolkodtató. De nem keseríti meg a kiállított 40 olajfestmény élményének örömeit, a művészi tehetség és tudás láttán ébredt jóérzésünket.

Emlékszem a műveivel való első találkozásra. A Szegedi Tanárképző Főiskola végzős rajz szakos növendékeinek kiállításán. Könnyed, már-már enervált eleganciájú, színeikben a francia impresszionisták (Renoir, Degas) piktúrájára emlékeztető képeket festett akkor, kezdetben. Utánérző, kevés egyéniséget, de máris imponáló mesterségbeli tudást, festői készséget mutató műveket.

Később egyre kevesebb színnel dolgozott és egyre sötétebb tónusokkal. Ezzel párhuzamosan mind nagyobb szerephez jutott nála a „rajzosság”: az éles határozott kontúrok közé fogott, szigürü képszerkesztés — a konstruktív ábrázolás. Utcarészletek, házak, háztetők: — pontok, vonalak, háromszögek és négyszögek kapcsolatai. Mértanivá absztrahált világ.

Aztán mégis kevesnek érezte ezt. Túl hidegnek, túl tárgyiasnak, lélektelennek. Más utat keresett. Emberibőet.

Két évvel ezelőtt kezdett kísérletezni azzal a kifejezésmóddal, amelynek már érezt. nemcsak ízeivel ismerkedtünk mostani tárlatán. A hagyományos vászon helyett simább felületű rostlemezre festett, meleg színhatásokat kereső, lakkosan fénylő olajfestmények kerültek ki a keze alól. S a fénylő lakkréteg alatt az ábrázolt felületeknek olyan izgalmas, dinamikus megmunkálása, az anyagiságnak, az anyagszerkezetnek szinte mikroszkópicusan pontos érzékeltetésével, ami konstruktív szerkesztettségük dacára is fokozta képei életszerűségét, s egy sajátos realista látásmód kibontakozását igerte. Az anyagi felületek nemcsak színesek, nemcsak szögek, élék, kerületek, területek és té-fogatok van. A felületek lehetnek kemények és puhák, érdesek és csiszoltak, repedezettek, göröngyösek és simák: egyszóval ahány megjelenési formája van az anyagnak a térben, annyifélék.

Dér megpróbálja a színek és tónusok, kontúrok és képszerkezetek mellett a dolgok belső szerkezetét, az anyagi szerkezetességet is ábrázolni síkban, festői eszközökkel. Egyik kritikusa írja, hogy szívesen fest kerítések. Milyenek ezek a kerítések? Anélkül, hogy naturalista módon fényképezné őket, az ember szinte érzi a keze alatt például a „Három kendermögös tyúk” című festmény kerítésének durva szálkasságát, kiszáradt, repedezett léceit. Vagy például a „Levél annak, aki elment” című képen a parasztszoba háttérében a meszelt fal fehérségén is átüt „tapinthatóan” a mész alatti sártapasztás durvasága, előkandikálnak a meszelésből a tapasztósárba kevert törekszálak.

Talán legkiteljesültebben az „Ártér” című festményén valósult meg az ábrázolásnak ez a déri jótátossága. Az odvas, görcsös, repedezett fatörzsek, vagy ki-zöldült fűzlombok helyett csaknem hasábokká egyszerűsített s mégis e korhadi, romlott fák érzetét keltő szimbólumokként sorakoznak élénk az ártérnek téli jégzajlással, tavaszi vízáradással küzdő, pusztuló, megkínzott fái. A kiszolgáltatottság, a pusztulásra ítéltség szimbólumaiként. S e jelképes értelmüket csak erősíti, még szuggesztívabbá teszi az absztrahált fatörzs-vízziók felületének már jellemzett módon való kimunkálása, a repedezetség, a korhadás, a kiszáradás festői érzéktítése.

Dérnek sikerült megtalálnia a maga kifejezési tartományát; birtokában van a látásmód és a kifejezési eszközök olyan egyensúlyának, amely segítségével valóban rangos, jelentős művészetet sikerülhet teremtenie. A negyven képből — e 40 fegyelmezett látomásból — mintegy negyvenegyediként a művészről és művészetéről ez a kép bontakozott elő. S a tárlatáról szóló, elismerő kritikák mellé kiegészítő tanulsággul.

pla.

DÉNÉS JÁNOS KIÁLLÍTÁSA SZEGEDEN

Dénés János a fiatal „Békés megyei, szegedi főtő” harmadik alkalommal állította képeit közönség elé. Jelentős állomás volt ez a tárlat, bizonyosság arról, hogy megtele az egyéni, sajátos kifejezésmódot.

Példákat nem nehéz idézni. A Belvízvédek ez és érezteti a holt víz me-revségét, a Szilvák táj a szántóföldek, a házak és a faj természetes dialektiká-ját. A keményen megalkotott formákkal Dénés beszédes perifériákra bontja a teret, a vonalakkal perspektívát teremt. Meggyőzően, szűkszavúan és mentesen a hatásvadász és dívatos absztrakcióktól.

Dénés János grafikája és festészete muntha két forrásból táplálkozna. Az elő-bi konstruktívviszükus, az utóbbi oldott, és jobban érődik benne alkotójának érzelemgazdagsága.

Hadd időzzek egy kissé a meggyőzőbb grafikák mellett. A művész egyéni technikát „talált” fel, amit a figyelmes szemlélő azonnal észrevesz. Az alakok, a testek, a fa, a fém egymástól való elkülönítése, a látvány kontrasztosabbá tétele érdekében a vonalak mellett kikaparja, kitépi a papír felületét. (Portré). A fekete-fehér ábrák kontúrjai így szinte kiug-ranak a síkból.

Dénés azt vallja céljairól: „Az emberi lélek minél mélyebb megismerését, a szélsőségek minél tökéletesebb vizsgálatát akarom megvalósítani. A környezet-ében élő emberek egymáshoz való kapcsolatait, konfliktusait érdekelnek leginkább.

A szegedi képcsarnok tárlatán a tisztességgel megformált képek sejtetik ezt a törekvést. Reméljük, hogy a fiatal, tehetséges művész nem tér le saját-maga által meglett útról.

M. I.